

Напередодні проведення Євро-2012 в Україні впроваджується у національному масштабі система он-лайн бронювання туристичних послуг. У всьому світі обсяги таких послуг щорічно зростають (до 90 % у середньому). За словами президента Всеукраїнської молодіжної туристичної асоціації О. Файніна, в Україні працює лише кілька систем, що належать іноземним компаніям. Хоча вже запущені й кілька вітчизняних систем бронювання, що працюють у режимах "миттєве підтвердження" й "резервація на замовлення", пропонуючи бронювання турів, місць у готелях, квитків на заходи Євро-2012 [6].

Пропонується проведення вікторин для шанувальників футболу в он-лайн режимі, щоб встановити контакти із гостями різних регіонів України, Польщі та Європи загалом. Переможцям буде оплачено тур на Чемпіонат до України.

Висновки. Гостинність є найважливішим елементом соціальної сфери, що відіграє важливу роль у підвищенні ефективності суспільного виробництва та зростанні життєвого рівня населення. Індустрія туризму представляє собою систему взаємопов'язаних сфер діяльності, до яких відносять забезпечення проживання в готелях визначеної категорії та харчування, рекреаційне, транспортне та екскурсійне обслуговування, надання послуг.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Головною ланкою в системі обслуговування туристів є рівень надання послуг. Оскільки саме туристичні послуги складають значну частину, то особливо увагу при підготовці Чемпіонату з футболу приділено готельній та ресторанній індустрії у містах Київ, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів.

Проведення Чемпіонату з футболу вирішить низку питань, що сприятиме розвитку української туристичної галузі, а саме, відбудеться розвиток ринку нерухомості; буде оновлено і збільшено вітчизняний готельний фонд за рахунок побудови нових та реконструйованих об'єктів; підвищиться рівень обслуговуючого персоналу, покращиться стан ресторанного господарства країни.

1. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу / Л. П. Дядечко. – К., 2007. 2. Білоус С. Організаційно-економічне забезпечення розвитку туризму в переддень Євро-2012 / С. Білоус // Вісник Львів. – 2008. – № 24. 3. Туризм у XXI столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості / [редкол.: В. І. Цибух (голова) та ін.]. – К., 2006. 4. Менеджмент туристичної індустрії: навч. посіб. / [І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козьменко та ін.]; за ред. проф. І. М. Школи. – Чернівці, 2005. 5. Быть или не быть гостиничной индустрии в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.socmart.com.ua/news/ukraine/read/3693>. 6. Всеукраїнська молодіжна туристична асоціація "Молодіжний туризм та хостели України" [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.youthtour.org.ua/index.php?lang=ua&mode=magazine>. 7. Готовность украинских гостиниц перед Евро-2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.komitet12.org.ua/2010-03-01-21-28-17/139--2012>. 8. Евро-2012: что нам стоит гостиницы построить [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.etag.com.ua/article/268.html>. 9. [Електронний ресурс] // Офіційний портал Київської міської влади. – Режим доступа: <http://www.kmv.gov.ua/print/news.asp?id=196902>. 10. Nation Brands Index 2009: an Analysis [Electronic resource]. – Access mode to a resource: <http://nation-branding.info/2009/10/10/nation-brands-index-2009-analysis>.

Надійшла до редколегії 07.09.2010

Г. Кочедикова, асп.

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ТА ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз інвестицій в Українську енергетику за останні роки, розглянуто основні варіанти джерел фінансування електроенергетики України та зазначено основні групи фінансування енергозберігаючих проєктів.

The article analyzes the investment in the Ukrainian energy sector in the recent years; the paper considered the main options for financing the electricity in Ukraine and identifies the main groups of financing energy efficiency projects.

Постановка проблеми. Основними чинниками кризи української енергетики є: наявність великої частки фізично і морально застарілого обладнання, протидія громадськості та місцевих органів влади розміщенню об'єктів енергетики з міркувань екологічної безпеки. У зв'язку з цим усім галузям паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) потрібні принципово нові технології, а також масштабні інвестиції в реконструкцію, модернізацію і розвиток енергетичного сектору. Реалізація планів модернізації та розвитку ПЕК вимагає реальних джерел, схем та інструментів залучення інвестицій, а також збільшення частки галузей ПЕК у загальних капіталовкладеннях.

У сфері енергозбереження однією з найважливіших цілей уряду України є забезпечення фінансування. Приватний капітал тут має велике значення, оскільки бюджетний фонд дуже обмежений. У такій ситуації переважною функцією уряду є не стільки фінансування, скільки створення умов щодо впровадження енергозбереження. Для цього необхідно запровадити основні інноваційні проєкти, джерела фінансування яких відобразять подальший розвиток та функціонування електроенергетичної галузі та ефективності енергозбереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упровадженням інноваційних проєктів (ІП) у галузі електроенергетики активно займаються багато міжнародних та вітчизняних інституцій, які здійснюють фінансування, інформаційне ознайомлення, розроблення практичних механізмів. Проблемами енерго-ефективності займаються такі вчені та практики: І. Андрійчук, С. Головка, Л. Гаманюк, М. Демченко, В. Задорський, С. Кирик, Г. Козоріз, Ю. Костін, В. Ма-малига, В. Миколаєнко, Б. Морозіянець, В. Пархо-

менко, М. Рубан, А. Романов, М. Стрелков, О. Стрємоухова, Д. Федосенко, А. Чопик, В. Яцьків та ін. Проєктному фінансуванню присвячено роботи українських учених Т. Косової [1], В. Кучеренка [2]. Особливу увагу цим питанням приділяють державні установи, зокрема Міністерство палива та енергетики України [3].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Аналіз публікацій з даної тематики показує, що існуючі меха-нізми забезпечення проєктного фінансування інвестиційної діяльності не дозволяють достатньою мірою враховувати специфічні особливості електроенергетичної галузі. Вказана обставина суттєво обмежує коло потенційних інвесторів і знижує ефективність фінансування, що залучаються для реалізації інвестиційних проєктів у розвиток енергозбереження.

Формулювання завдань та цілей статті. У зв'язку з вищевикладеним, метою статті є аналіз інвестування енергетики України, визначення проблем застосування фінансування інвестиційних проєктів енергозбереження. Для досягнення мети були поставлені й вирішені наступні завдання: розкрити основні джерела фінансування інвестиційних проєктів, визначити основні групи енергозберігаючих проєктів.

Виклад основного матеріалу. Протягом минулих років фінансування інвестиційних проєктів у галузях ПЕК здійснювалося головним чином з державного бюджету. Пряме фінансування не може вважатися ринковим механізмом і є недостатнім джерелом інвестування. Тому сьогодні усвідомлено необхідність стимулювання самостійного залучення компаніями інвестиційних коштів.

За даними Міністерства палива та енергетики України, протягом січня–грудня 2009 р. галузевими підприємствами, що належать до сфери управління Мінпаливенерго, за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 8 712,4 млн грн капітальних вкладень, що на 10,0 % менше відповідного показника 2008 р. (табл. 1). Приблизно 60–70 % цих інвестицій забезпечувалося

власними фондами підприємств. Інші джерела фінансування, такі як банківські позики та іноземні інвестиції, також відіграють помітну роль (15–20 %). Фінансування з місцевого бюджету постійно зростає, хоча бюджетне фінансування на державному рівні було дуже низьким до теперішнього часу.

Освоєння капітальних вкладень в енергетиці (за всіма джерелами фінансування)

Таблиця 1

Роки	Капітальні вкладення в енергетиці, млн грн	Зростання / падіння порівняно з попереднім роком, %
2008	4 909,5	+ 17,3 %
2009	5 435,5	- 4,4 %
01.01–01.07.2010 р.	1 894,8	- 22,6 %

* Складено автором за даними Міністерства палива та енергетики України [3].

Протягом січня–липня 2010 р. в енергетиці освоєно 1 894,8 млн грн капітальних вкладень, що на 22,6 % менше порівняно з аналогічним показником минулого року. Ще варто зазначити, що за 7 місяців 2010 р. введено в дію основних фондів – 1 792,4 млн грн, у тому числі: енергетична галузь – 999,1 млн грн, капітальні інвестиції галузей ПЕК. Варто зазначити, що в табл. 1, можливо, недооцінений рівень приватних інвестицій з двох причин. По-перше, бракує централізованої статистики щодо таких інвестицій. По-друге, багато інвестицій можуть підвищити енергоефективність, але основна мета – поліпшення комфорту та якості продукції, тому в оглядах складно простежити такі інвестиції.

Згідно із Енергетичною стратегією на період до 2030 р. [4, с. 106–108] фінансування розвитку галузей ПЕК передбачається за рахунок оптимізації цінової й тарифної політик, законодавчого запровадження прискореної амортизації основних фондів ПЕК, залучення коштів від реструктуризації, крім того державних коштів відповідно до обсягів, удосконалення бюджетної, податкової, рентної політик, розширення залучення зовнішніх кредитних ресурсів та інвестицій, залучення енергопостачальників до інвестицій в ефективність кінцевого споживання енергії. А також

узагальнено категорії фінансування з меншою деталізацією механізмів. Однак механізми є дуже важливими для вдалого здійснення цілей енергоефективної політики. Серед загальноприйнятих механізмів країн МЕА – податкові пільги та субсидійовані відсоткові ставки для інвестицій в енергоефективність.

Протягом останніх років частка інвестицій в енергоефективність з державного бюджету України досягала 0,01 % загальних бюджетних витрат; частка локальних бюджетів вища – 0,7 %. У результаті цього загальні бюджетні інвестиції в енергоефективність в Україні становили лише 8 грн на душу населення (1 дол. США) у 2009 р. Однак бюджетне фінансування енергоефективності може збільшитись у майбутньому. На відміну від цього субсидіювання виробництва енергії з державного бюджету є на порядок вищим, що і є основною проблемою.

Як бачимо з даних табл. 2, у звітному році спостерігався деякий приріст іноземного капіталу. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, унесених в Україну, на 1 січня 2010 р. склав 6 223,3 млн дол. США, що на 12,4 % більше обсягів інвестицій на початок 2009 р.

Прямі іноземні інвестиції в Україну

Таблиця 2

Види	Обсяги інвестицій на			
	01.01.2009 р.		01.01.2010 р.	
	млн дол. США	у % до загального підсумку	млн дол. США	у % до загального підсумку
Усього за видами економічної діяльності	6 203,1	100,0	6 223,3	100,0
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	126,6	0,4	153,0	0,4

* Складено автором за даними Державного комітету статистики України [4].

Аналізуючи пріоритетні проекти в ПЕК, намічені до виконання в найближчі роки, слід зазначити, що у структурі запланованих інвестиційних капіталовкладень в електроенергетику над власними джерелами (23 %) преважують запозичені (77 %), з яких 47 % – кредити міжнародних фінансових організацій, 30 % – комерційні. Важливо зазначити, що обсяг амортизаційних відрахувань, який залучається як надбавка до тарифу на електроенергію на фінансування проектів електроенергетичної галузі чинить додаткове навантаження на ціну виробництва електроенергії у розмірі 2 % [5, с. 97].

В Україні не вистачає досвіду щодо залучення грошей під масштабні інфраструктурні проекти. У результаті велика кількість енергопроектів очікують інвесторів. У зв'язку з цим, нами пропонується розглянути й визначити найдоцільніші джерела фінансування електроенергетики.

Один з найбільш привабливих способів інвестування у спорудження нових енергоджерел є проектне фінансування, що отримало широке розповсюдження в США, Європі, Південно-Східній Азії та на Близькому Сході. За вказаною схемою в цих країнах побудована більшість електростанцій.

Під проектним фінансуванням розуміється фінансування інвестиційного проекту, при якому інвестор орієнтується переважно на фінансовий потік, що генерується проектом, як джерело повернення

наданих ресурсів. При цьому надходження грошових коштів від реалізації проекту має забезпечити своєчасно і в повному обсязі покриття всіх виробничих витрат і боргових зобов'язань [6, с. 688–690].

Основна увага в проектному фінансуванні приділяється зниженню і розподілу ризиків між учасниками, зокрема постачальниками палива для електростанції, генеральним підрядником, експлуатуючою організацією, страховими компаніями. Необхідно зазначити, що успіх схеми полягає в тому, що конкретні ризики беруть на себе найбільш компетентні в цьому сторони. Так генпідрядник повністю несе всі ризики по завершенню будівництва в строк і в межах кошторису. Відповідно, експлуатуюча компанія – з підтримання на належному рівні технічних характеристик. До того ж, основна вимога – ініціатор інвестиційного проекту повинен вкласти власні кошти в розмірі 30 % від вартості проекту.

Слід зазначити основні переваги та недоліки такого проектного фінансування. Привабливість полягає в тому, що від позичальника не вимагається надавати кредиторам забезпечення виконання зобов'язань, за винятком застави активів і доходів, створюваних самим проектом. Таким чином, ця схема нічим не обтяжує діючий бізнес (оскільки він не ризикує іншими активами). Основний недолік схеми сто-

совно української електроенергетики полягає у відсутності необхідного правового поля і неготовність господарюючих суб'єктів до укладання довгострокових договорів поставки сировини та купівлі/продажу електроенергії.

Найбільш зручна схема експортного фінансування як окремих контрактів на постачання імпортного енергетичного обладнання, так й інвестиційних проектів за умови укладення договору поставки енергетичного об'єкта під ключ з іноземним контрагентом. За такою схемою обсяг фінансування може досягати 85 % від вартості договору поставки (без ПДВ і митних платежів), а в деяких випадках і більше.

Основна перевага в даному випадку – це наявність західного постачальника, зацікавленого в реалізації проекту, яка може мати сприяння як у його структуруванні, так і в переговорах з кредитними організаціями. Експортно-кредитні агентства країни походження предмета постачання у значній мірі знижують ризики кредитної організації за угодою, надають гарантії та страховки. Таким чином, вони, відповідно, стимулюють своїх виробників.

Схема корпоративного кредитування довгострокових інвестиційних проектів на відміну від схеми експортного фінансування несе в собі наступні недоліки, зокрема: серйозні вимоги кредиторів до діючого бізнесу та активів позичальника, а також менш тривалі терміни. Це пояснюється тим, що основні ризики української електроенергетичної галузі пов'язані з прогнозуванням ціноутворення і, відповідно, укладанням довгострокових договорів на постачання газу, лібералізацією внутрішніх цін на газ, а також продажем електроенергії на оптовому ринку.

Приплив довгострокового фінансування західних банківських структур в українську електроенергетичну галузь може збільшитися при реалізації проектів за схемою механізму гарантованих інвестицій (МГІ). Специфіка МГІ полягає в тому, що інвестори вкладають свої грошові кошти під гарантію, що надається системним оператором у вигляді зобов'язання з оплати послуги формування резерву потужності. При цьому оплата послуги реалізується тільки після введення потужності в експлуатацію.

Тому треба відзначити, що з поліпшенням економічної ситуації в Україні фінансування проектів електроенергетичної галузі та ефективність регулювання інвестиційної діяльності може змінюватися за рахунок збільшення кількості джерел фінансування.

За рівнем і характером ефективності енергозберігаючі проекти діляться на три основні групи (див. рис. 1 [7]). До першої групи належать проекти, здатні забезпечити позичальникам-власникам об'єкту впровадження проекту достатній рівень доходу, щоб розрахуватись з інвесторами (банками, підприємствами, приватними особами тощо) за комерційним курсом відсоткової ставки й отримати прибуток. Такі проекти спрямовані на:

- 1) підтримання у належному стані існуючого обладнання;
- 2) доведення показників енергетичної ефективності до рівня кращих зразків. Це, наприклад, удосконалення теплозахисних покрив тепловодів і промислових печей;
- 3) реалізацію нових принципів використання енергії.

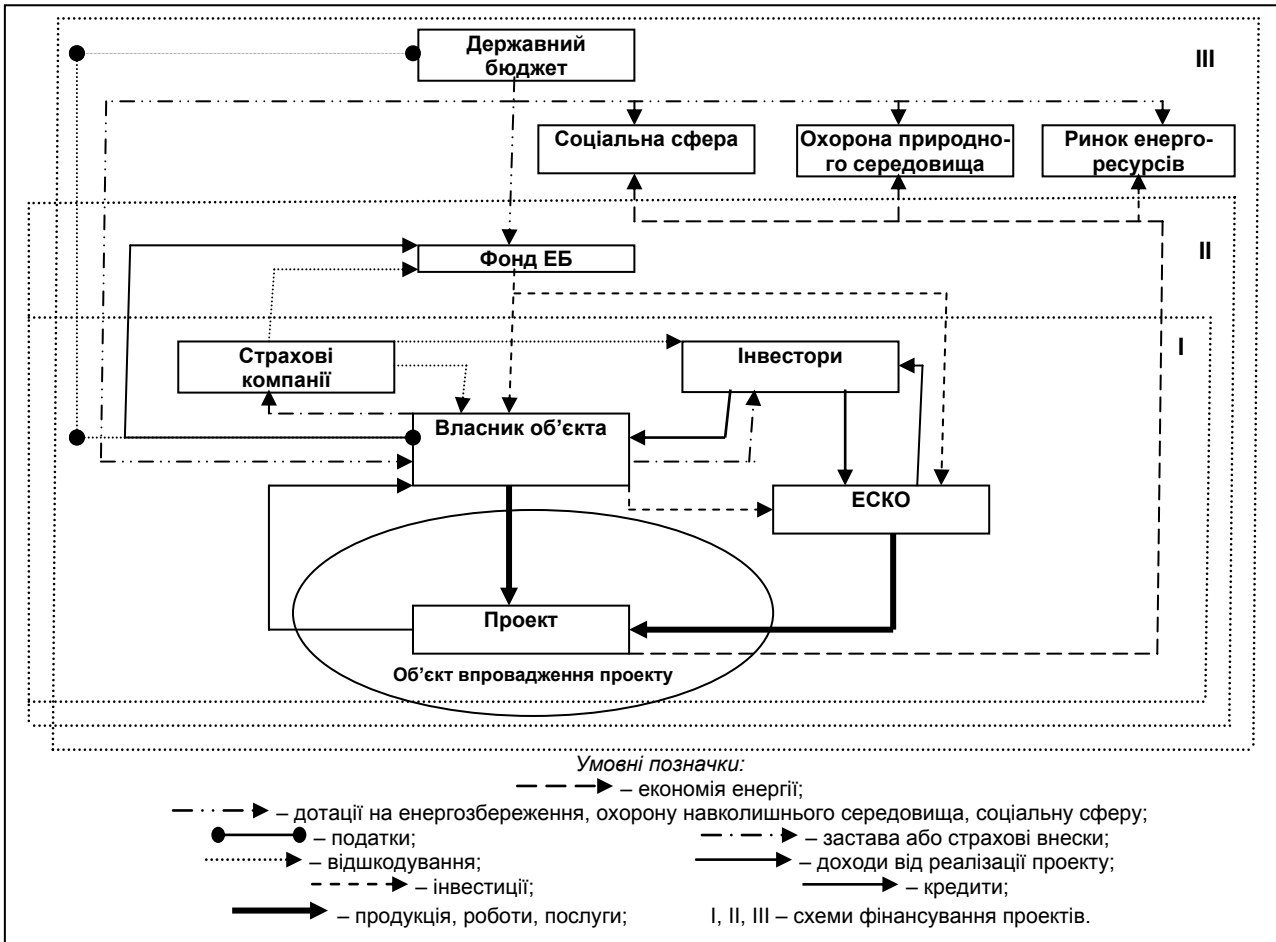

Рис. 1. Схема фінансування енергозберігаючих проектів

Основним джерелом фінансування першої групи проектів є в основному кошти власника об'єкту впровадження проекту та інвестиції, одержані на загальних умовах.

До другої групи належать проекти, реалізація яких має народногосподарське значення, але не дає дос-

татнього доходу безпосереднім виконавцям. До них відносяться проекти міжгалузевого характеру, а також проекти, спрямовані на кардинальне вдосконалення і реконструкцію існуючих технологій та обладнання. Це, наприклад, впровадження турбодетандерних ус-

тановок для виробництва електроенергії на існуючих котельнях. Джерелом фінансування другої групи проектів, крім названих вище, є також загальнодержавний позабюджетний фонд енергозбереження. У фінансуванні державою енергоефективності спостерігається явний дисбаланс на користь нових обсягів енергопостачання, тому від уряду не очікується фінансування всіх інвестицій. Як вже зазначалося, головна роль уряду полягає у створенні належних умов інвестування.

Однак нині існує можливість для цілеспрямованого державного фінансування проектів з енергоефективності. Таке фінансування матиме найбільший вплив за умови посилення додаткового фінансування та стимулювання інвестицій з боку приватного сектору. Кредитні гарантії та знижена відсоткова ставка – ефективні важелі забезпечення додаткового фінансування, яке може заповнити важливу прогалину в той час, як приватний сектор ще не впевнений у тому, як оцінювати ризики. Оскільки державне фінансування завжди буде обмеженим, дуже важливо використовувати його цілеспрямовано. Також належно сплановане інвестування може посилити приватне інвестування, наприклад, від енергосервісних компаній.

До третьої групи належать проекти, реалізація яких не дає прямої комерційної віддачі, але результати їх впровадження позитивно впливають на функціонування енергетичного ринку, стан навколишнього природного середовища, соціальну сферу, мають важливе значення для розробки нових енергозберігаючих технологій, визначають напрямки практичної роботи на майбутнє. Комерційне фінансування залишається найважливішим джерелом інвестицій в енергоефективність. У більшості випадків найкращим джерелом комерційного фінансування є внутрішні корпоративні ресурси. Енергоефективні проекти можуть розпочинатися з малого: компанії, які мають великий досвід малих енергоефективних проектів, мають більше можливостей для залучення інвестицій у великі проекти модернізації. Банки або інші іноземні інвестори дуже рідко фінансують 100 % вартості проекту. Також до комерційних проектів належить створення енергоефективних демонстраційних зон, проведення освітніх та рекламних кампаній, виконання прикладних наукових досліджень та ін. У більшості випадків такі проекти фінансуються з різних джерел, включаючи міжнародні фонди, комерційні банки, інвестиційні фонди та стратегічних інвесторів. Крім названих вище джерел, є також субсидії з державного бюджету [7, с. 243–245].

У випадку скорочення фінансування розробникам проектів можуть перешкоджати внутрішні та зовнішні чинники, відсуваючи терміни виконання проекту. І лише допомога на вищому рівні іноді може вирішити проблему, що має високу пріоритетність.

Таким чином, основні проекти в ПЕК потребують доступу до ринку капіталу або стратегічних інвесторів. Тут основними можливостями для отримання прибутку є енергоефективність та модернізація українських підприємств.

Окремим питанням є створення партнерств для фінансування проектів. Більшість проектів мають велику кількість джерел фінансування, це стосується проектів як у громадському, так і в приватному секторі. Наприклад, впроваджується програма фінансування з міського, локального бюджетів та приватного сектору. Засновується нова приватна енергосервісна компанія, що ставить своєю метою забезпечити місцеві компанії, які прагнуть підвищити енергоефективність, когенераційними системами. Наступним етапом приватної енергосервісної компанії є фінансування придбання, встановлення та обслуговування обладнання для керування енергією, яке розраховане на істотне скорочення енергетичних витрат на виробництво продукції. Такі компанії в основному спрямовують свою діяльність на середні,

фінансово стійкі компанії з енергоємних галузей (целюлозно-паперове виробництво, нафтохімічна промисловість, нафтопереробка тощо).

Ще одним джерелом фінансування можуть виступати енергосервісні компанії (ЕСК), досвід яких Україна застосувала за допомогою власних західних компаній, що пропонують великий вибір енергозберігаючих проектів. ЕСК фінансують проекти власними силами та/або використовують банківські позички чи залучають до фінансування іншу сторону. Такі компанії здійснюють інвестування у галузі енергозбереження у формі перформанс-контрактинг–контракту, за яким вартість переданого енергозберігаючого обладнання та послуг повертається за рахунок вартості виробленої або зекономленої енергії після впровадження проекту [7, с. 262]. Перформанс-контрактинг – це підхід, яким зацікавилися українські компанії, у яких не вистачає робочого капіталу або обмежені можливості оформлення позики. Однак законодавча база для енергетичного перформанс-контрактингу в Україні розвинена дуже слабо. ЕСК не можуть застрахувати себе на стовідсоткову виплату суми, якщо її повернення зумовлене енергозбереженням.

Враховуючи сучасне економічне становище в Україні необхідно розробити швидкокоопуні енергозберігаючі заходи на найближчу перспективу, при цьому орієнтуватися на виділення коштів з різних джерел фінансування, у тому числі з Державного бюджету України, що сприятиме впровадженню енергозберігаючих проектів міжгалузевого характеру.

Висновки. Проведений аналіз показав, що у вітчизняній галузі електроенергетики не приділяється належної уваги фінансуванню інвестиційних проектів за теперішніх умов. Поряд із традиційними джерелами інвестування для розвинутої ринкової економіки необхідний пошук нових джерел, які можуть бути використані в умовах нестабільного зовнішнього середовища підприємства. Найважливішим стримуючим фактором проектного фінансування є недосконале законодавство, від чого в першу чергу програє сама держава, а також обмеженість внутрішніх джерел фінансування. Внутрішні джерела довгострокових грошових ресурсів недостатні, тому реальним джерелом довгострокового позикового капіталу є міжнародні фінансові організації. Таким чином, значного збільшення фінансового потоку в електроенергетику слід очікувати за умови закінчення реформування української галузі та становлення ринку, після зменшення ризиків і зростання гарантій повернення вкладених капіталів.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Важливим чинником фінансового забезпечення розвитку ПЕК є послідовна реалізація заходів щодо збільшення доходності та підвищення рівня капіталізації прибутку енергетичних підприємств, ліквідація субсидування інших галузей економіки та соціальної сфери за рахунок галузей ПЕК. Необхідно посилити державний контроль за одержанням, використанням та поверненням кредитів іноземних банків та міжнародних фінансових організацій.

1. Косова Т. Д. Інституціональна модель фінансування інвестиційного процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / Т. Д. Косова. – Д., 2006. 2. Кучеренко В. Р. Управління діловими проектами / В. Р. Кучеренко, О. С. Маркітан; [за ред. В. Р. Кучеренко]. – К., 2005. 3. [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства палива та енергетики України. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua>. 4. Енергетична стратегія на період до 2030 р. 5. Експрес-випуск / Державний комітет статистики України. – К., 2009. – № 35. 6. Письменна У. Є. Ринки електричної і теплової енергії в Україні: структура, ціноутворення і регулювання / У. Є. Письменна; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2008. 7. Шульман Р. Ф. Энергосберегающие технологии ТЭЦ/ТЭС: технологический словарь: в 2 т. / Р. Ф. Шульман; Украинский Биоэнергетический фонд. – 2009. 8. Комплексна державна програма енергозбереження України / Держкоменергозбереження. – 2005.

Т. Петровська, асп.

КОНЦЕСІЙНА ФОРМА НАДРОКОРИСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ВУГЛЕДОБУВАННЯ

Розглянуто сутність концесійної форми використання природних ресурсів, у тому числі надр, що потенційно може стати стратегічною основою залучення приватного капіталу в Україну з метою освоєння нових родовищ корисних копалин та їх раціонального використання.

In the article is said about essence of the concession form of use of natural resources, including coal that can potentially become a strategic basis of attraction of the private capital to Ukraine for the purpose of development of new deposits of valuable minerals and their rational use.

Постановка проблеми. Останніми роками вітчизняна вуглевидобувна промисловість функціонувала в умовах відсутності зростання попиту на вугільну продукцію, погіршення цінової кон'юнктури на ринку вугілля, скорочення можливостей банківського кредитування і зниження зацікавленості зовнішніх інвесторів, що було спричинено зниженням інвестиційного іміджу України. Відтак національна економіка стала менш привабливою для міжнародного капіталу навіть у посткризовий період, міжнародні інвестори і до теперішнього часу обережніше ставляться до ризиків інвестування в країні загалом.

Вугільна галузь є основним джерелом забезпечення національної економіки власними енергоресурсами, певним гарантом енергетичної незалежності та безпеки країни. Саме тому подолання кризового стану, стабілізація та подальший сталий розвиток вугільної промисловості неможливі без впровадження новітньої гірничої техніки та прогресивних технологій, при тому, що значна більшість вугледобувних підприємств є збитковими або низькорентабельними, і вони можуть здійснювати інноваційну діяльність лише за рахунок державної фінансової підтримки або зовнішніх інвестицій.

Реалізація соціальної функції власності у сфері надрокористування може бути здійснена на концесійних засадах шляхом ефективного й високотехнологічного використання надр, у тому числі при розробці важкодоступних цінних корисних копалин, за рахунок яких можуть збільшитись обсяги видобутку, необхідного для задоволення потреб галузей національної економіки та громадян України, а як наслідок – забезпечення поповнення бюджету за рахунок податкових платежів та експорту продукції; зниження відсотку мінеральних відходів та підвищення відсотку видобутку розвіданих запасів корисних копалин та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти концесійної форми використання природних ресурсів розглядаються у працях багатьох науковців, серед яких виділимо роботи Г. Пузанової, де розглядаються історичні аспекти розвитку гірничої концесії в Україні, а також наукові дослідження сучасних російських та вітчизняних учених В. Варнавського, І. Дроздова, І. Д'яконові, О. Кареліної, А. Клименко, В. Корольова, О. Медведєвої, Г. Пілігрим, О. Шаповалова та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Однією з найважливіших складових державної інноваційної політики є створення сприятливого інвестиційного клімату з метою залучення внутрішніх та зовнішніх інвесторів. Важливість іноземного інвестування для України визначається гострим дефіцитом вітчизняних інвестиційних ресурсів, обмеженістю та недосконалістю механізмів інвестування, особливо інвестування інновацій, саме тому створення умов для залучення зовнішніх інвестицій набуває особливої уваги. Державна підтримка розвитку вуглевидобувних підприємств має бути спрямована на створення умов для активного залучення у вугільну галузь різних форм приватного інвестування на реконструкцію і

технічну модернізацію шахт, що можливо шляхом підвищення інвестиційної привабливості вугільних підприємств, створенням необхідних умов для активного залучення інвестиційних ресурсів у вугільну галузь й забезпечення на цій основі повного задоволення потреб національної економіки у вугіллі вітчизняного видобутку.

Нині в Україні така ефективна форма надрокористування як гірничої концесія є найменш розробленою і дослідженою як на теоретичному, так і на законодавчому рівнях. Хоча на сучасному етапі соціально-економічних умов розвитку України концесійні форми використання природних ресурсів, у тому числі надр, є об'єктивно необхідною умовою для реалізації окремих функцій держави через залучення приватного капіталу [14], зважаючи на те, що на даний час концесії посідають чільне місце у господарсько-правовому механізмі сучасних держав, тим самим відіграючи досить вагомий роль у розвитку їх економік. Незважаючи на існування окремих форм співпраці держави та приватного сектору, українська економіка перебуває тільки на початку складного процесу створення необхідної системи управління проектами державно-приватного партнерства, потенціал якої до теперішнього часу не було використано для розвитку економічної та соціальної інфраструктури національної економіки [1, с. 148–149].

Формулювання завдань та цілей статті. Метою статті є визначення можливостей запровадження нового для України договірного механізму використання надр – гірничої концесії, що, у свою чергу, обумовлює розгляд поняття "концесія" загалом і "гірничої концесія" зокрема, її історичних витоків й особливостей концесійної форми надрокористування на теоретичному, законодавчому та науковому рівнях.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні вугледобувні підприємства працюють в дуже складних природних умовах розробки родовищ. Середня глибина шахт складає понад 700 м, близько 80 % геологічних запасів вітчизняного вугілля зосереджено у пластах потужністю до 1,2 м, розташованих переважно на великих (понад 800 м) глибинах, дуже газонасних, а тому небезпечних через раптові викиди газу. Дуже тонкі, часто круті поклади вугілля роблять механізований видобуток дорогим, і вони потребують спеціального обладнання. Такі пласти у багатьох країнах узагалі не виймаються через відсутність ефективних засобів та їх високу вартість [1, с. 40].

Відтак українські вугільні шахти, особливо державні, значну частку яких становлять дрібні малопотужні шахти зі складними гірничо-геологічними умовами, є збитковими та не здатні покрити повну собівартість видобутку вугілля, незважаючи на значний обсяг щорічних трансферів і субсидій з Державного бюджету. Так, середня ціна 1 т товарної вугільної продукції у 2009 р. становила 442 грн при собівартості 723,4 грн, тобто частка покриття собівартості за рахунок ціни склала 61 % [2], що свідчить про недосконалість механізмів субсидування та значну обмеженість фінан-